

१

श्रीगणेशायनमः न्यायशास्त्रप्रवक्ष्यामि पवित्रं पापनाशनं न्यायस्य महतीं स्वर्गे त्रिदशं दुर्धर्मा १ तत्र प्रथमं सभा निरुक्तिः
सभा त्रैलोक्यसमाधिस्तुः सभा नु इत्यथेव च सभा शोभा कनीधु सभा कीर्ति विवर्धिनी २ पंचवक्तो महादेव पंचपात्रप्र
तिष्ठितः पंचपात्र सभा धन्या पंचपात्रार्चकाश्च ये ३ धर्माधिने सा च धर्मरूपं जानंति सत्यार्थमिदं महान्तः धर्माधिक
नेत्युत्तं निविष्टे धर्मस्य भाषा प्रवदे च धर्म्यः ४ जानंति को विदामि संमहापापी विप्रो धनर कभणं तत्त्वतो वि
स्तोः प्रशापज्ज्ञानरूपिणः ५ सभायां च सभाविषयो जानाति न कानरां अश्रुद्धं जीवितं तस्य मते विस्तृतं ज
यते ६ कनारो भाषारो म्यापेपन्तः पातेन पो वदेत विगो दादशान्मानि पंच जन्मानि ररकरः ७ सुशीलः कुक्षसं
पन्नः सपाचन विधानकः धर्माधर्म विवेकी च कनारो शुद्धभाषकः ८ बहुश्रुतः शुति धनः शास्त्रतो नीतिवि
तथा सत्पदः सदा तुष्टः एतद्धर्माधिलक्षणम् ९ धर्माधर्मे गृहीता च सधु हस्तो जितो ज्ञानः स
शास्त्र प्रवेत्ता च एतद्धर्मे खल्वनृणाम् १० माता धन्या पिता धन्यो धन्यस्तस्य जीवितं कनारो यः समाधि
श्रप लेखंति एति धर्मतः ११ तस्य पुत्रो भव्यो दीमा नीतिस्तस्य प्रवृद्धते कुलं धन्यं सदा तस्य लिखनं
पस्पद्योत्तमम् १२ अथ सभा धर्माः धर्मज्ञैर्विहितैर्माया लेखकैर्लिखिता पनी लेखको वाध्यते वा

नौ. शा. ३ सक्तुं भी पाकभागां स्वाद्याव धौ इदिवक्तुं ३४ पुनर्वापं पत्रियज्जभावेनेयस्तुपन्नतः गुटि. मः ८

दिव्यतो निर्मयस्त्वैको द्वितीयः सान्ति तोमयेत् तृतीयस्त्ववबो पुनर्वा चतुर्थः पत्रपात्रता ३५ प्रसस्ताः
साक्षिणः सत्येनेतायादिव्यमुत्तमं द्वापनेचवचोपुनितः पत्रपात्रकलोपुगे ३६ वादिनागोपितेन्याये धर्मीधि
नवधानयेत् इतिता काश्मालन्यस्याज्जयजपल्लहणाम् २८ वादहं देनयोयादी पत्रपात्रं जमन्यते हावि
लनराभेने द्विद्वितीयोजपल्लहणाम् २९ त्वमि तोत प्रवादी ये बुद्धिर्वै भवेभावतः पडन्तु स्यात्तनं दाता शठस्या
भंजल्लहणाम् ३० धनीवाहुवलादपि सभाया योनगच्छति सदोपस्थानपात्रेका द्वितीयोऽजयल्लहणाम् ३१
उपविश्य सभायां ये त्रीणि तत्र न कारयेत् म पंत्तैभं बं शान्तिप यदीकै दात्मनोहितं ३२ सभायानुप्र
वेष्टव्या वक्तव्यं वा समं यशाम् अबुक्त्विप्रुधनं वापि ननु भवति किंचिद्विधोः ३३ स दड्याप्यप कचो
भाषते ते यस्य पन्नतः जीवमानो न्वेकुली मते स्वास आयते ३४ कुचं दृष्टो भवेद्वादी हानि कार्येन्य
भाषकः तस्य नन्ताक नोपति सतीर्थफलं मश्नुते ३५ अथो धनविहीनश्च त्वय्यो च धनान्वितः
धनेन कुचुते वषट् तं नन्तांति सभासदः ३६ जागवादी य दाम् ६ प्रत्युपादी धिक्काणः सत्वेन तनते
यं तं नन्तांति सभासदः ३८ अथि रणाभाषते यत्र प्रत्युपादी का नराणां तत्रो अभावे दृश्यमानस्य दिवं प्रत्युपा

पैर्धर्माधिनापितादृशः १३ सप्तजन्मभवे दध्मोवधिनश्चाष्टविंशतिः सर्वदाचमवेनसुरैर्लोखकोऽन्तलेख
 कः १४ धर्माधिलेखको कृनौ कृनपत्रलित्वोपकः त्रयारण्यपुत्रनाशः स्यात्तयोधमेधनस्येच १५ आसन
 स्यावधर्माधिरवराण्यधिवोदिनौ धर्माधिपवभिर्युक्तः स्यान्नाडत्वाय वेत्पुनः १६ प्रतीचीदिशमास्या
 यदन्तिरास्याचवासभा उत्तरस्याचपर्वस्यावादिनोवोपवेशयेत् १७ तैर्वोदिभिश्चकरणोवलात्क
 त्पंकदाचनः दपोर्वलमभिप्रेत्यशास्त्रं दृष्ट्वाविचारयेत् १८ कनरोनिः कनवंध्यभाषाचतदनंत
 नं अनिकनवचश्चरन् युनवां वप्रवर्तते १९ कुर्वन्तिवादिनोभावां ताशरावतिसभासदः सातुसम्प
 डियचनेराजायते उडिद्वैभवात् २० भाषामादेव दे दर्थोप्रत्यर्थोवातयापुनः २१ उक्तोउक्तेपनिगा
 पनितोयोदियतेपुनः २२ निवित्तप्या द्वयोर्भाषादिनत्रयविशेषतः दृढदृढं वतंभाषांशोधय
 करणाधिपः २३ स्थैर्यधैर्यवगांभाषासौशील्यं दृढवन्तता उत्तरोत्तरदातृत्वं जायते जयलक्ष्म
 णो २४ कुर्वन्त्यं कुर्वन्त्यं कोशील्यं वा लहस्तथा उत्तरस्य प्रदातृत्वं जायते तानि लक्ष्मणो २५
 निर्दिष्टः स्यान्गमना द्वादिनोत्तमोपि समांतरो पगमनं त्वेव न कदाचनः २६

मि. ३१
३

भोक्तान्ते

३

सर्वस्य प्रत्यर्थी सपथे गुणः जंगमस्य तु सर्वस्य प्रथमो बलवान् सदा धर्ममभिभोक्ता च प्रत्यर्थी स
यमेव हि सभाजनविद्योनेण प्रत्यर्थी दिव्यमहोत्ति ५२ भूमिभोक्ता यदा प्रत्यर्थी प्रत्यर्थी जानाति
न सभाजनविद्योनेण दिव्यमर्थो समाचरेत् ५३ लिखता सान्ति गोभुक्तिः दृष्टमेतत्र यन्तम् त
दभावे भवेमानं दिव्यं रूपमनादिभम् ५४ यावत्तेनैकदेशस्थो विंशत्येकानियोनुवं धनं वदश
धर्मीति सभुक्ता याति हीनताम् ५५ प्रमत्तः पापकर्ता च कृतवेन तु कर्षणः पश्यन्त्येव स्वलोभ
श्च सान्ति चेत्तन् धानयेत् ५६ निर्गुणा बह्वर्था यत्र भवेदेकोपि सुखाः स सुखाः पूज्यते तत्र
पत्रि हावस्तु निर्गुणाः ५७ आत्मसंवादि नोयेतु स्वकृपायाः विवाधवाः स्त्रियश्च वाधकाश्च
व सान्ति चेत्तन् धानयेत् ५८ नाना मुकुटाणी च भिन्ना धीन्नुत्पि पातितः क्रोधः शत्रुकुलं गच्छ
त्सान्ति चेत्तन् धानयेत् ५९ निजधर्मसदातुष्टः पणधर्मनो निपति निजपदसदातुष्टः सान्ति चे
न्न प्रधानयेत् ६० वनोपवनधर्मज्ञो हि सावेषा विधीर्जितः शुभकश्च शास्त्रज्ञः सान्ति चेत्तन् प्रधानयेत् ६१

राम
३

मिष्योत्तरीयस्य तदार्थो दिव्यमहति स्थिते सान्निह्ये पत्रे च तेनैव तु विचारयेत् ४० पुनश्च सान्निह्ये
गाः सुत्वा पत्रं चैव निरूपयेत् भाषे विचार्यमाने तु सान्निह्ये दिव्यमहति ४१ स्थिते सान्निह्ये पत्रे तु
पत्रं तश्चेत्तु पुनः सान्निह्ये पत्रं सान्निह्ये तदा पत्रं सुसिद्धयेत् ४२ न ह्ये सान्निह्ये पत्रे चैव देशस्य
पिविवर्धये सभाजनविचारार्थं निनो दिव्यमहति ४३ भाषोत्तरे तु भिन्नं वदि नो तु सभा
जनः वदति स्वपिदये तदा पापेन लिप्यते ४४ दापितं दापितं द्रव्यं वादि वदति मदाताम् पापेन
लिप्यते वादा समुत्तीर्णसभाजन ४५ पूर्वस्यैकं कृपणां द्वितीयं पत्रं स्य च अष्टपत्रं भवेद्यस्य
तस्यैव द्वितीयं स्थितम् ४६ पत्रं चैव वपेक्षे स्वामीने वीजुमन्यते वीजानां प्रभते भग्नं प्रधानं
नेत्रमेव हि ४७ चिनप्रपतिते वित्ते दापयेदि ग्राधनं चान्यादो वैनकाजीने वद्विः पंचगुणामता ४८
अथ सीमाविधाः पितामहेन पनुर्नां तत्पुत्रे तावन्ति वृजन् तो विजात पुत्रे ता तस्मिन् गो निजं तत्र ४९
वत्ता द्वावन्ता पाना द्वाविपदोप्या पदादपि पंच प्रकारे पोमाता पुनरावात मोदिनीं स्थावनस्य तु ताम

संघेधर्मश्च ज्ञात्वा तन्न न स्पृह्यन् ७३ देवादिभ्यस्तुलादिभ्यं तापि दिव्यं सपन्नगम् लौहकीचिप्रदिवं
च जलदिबे तथैव च ७४ स्वरुतश्च शिन्नश्च वतथा पुत्रशिनूस्मृतः पनांगं कुम्भकुटुम्ब एत
दिव्यं प्रकीर्तितं ७५ शास्त्रे न शोधयेद्विप्रन्तत्रिपं वाहनायुधैः सुवर्णजो हने वै श्वशद्वसर्वे सु
पातके ७६ ब्राह्मणस्य धरो देवः पन्तत्रिपस्य हुतासनः वैश्वस्य शान्तिर्न देयं शस्त्रस्य विधमेव
७७ न शीते तोषु हि स्थान्तोष्णौ कावे हुतासनः वैश्वस्य शान्तिर्न देयं न प्राविधि विधे दद्यान्न प्रवा
ते तु त्वां नृप ७८ सत्येनापि शयेद्यस्तु देवा निगुरु संनिधौ तस्य वै स्वतो ना जाधर्मस्या ध्वनिर्कन्यति ७९
सत्येनापि सयेद्यस्तु हनिव शं वराजने गोपन्मेव ते गात्रं यावत् तस्य कल नृपः ८० सत्येनापि
शयेद्यु डी धर्मस्तस्य विन स्यति असत्येन कुलं सर्वं तस्य तां गीं विन श्रयति ८१ अथ जलदीपं
आपो जना इति प्रोक्ता आपो वै न न सूनवः अप नूनं तस्य ताः सर्वं न नाना यणः स्मृतः ८२ आपो
देवगणाः सर्वे अप्रापः फिट् गणाः स्मृताः पप्सु स्विपिति देवशः सर्वं मप्सु प्रतिष्ठितं ८३ त्वमेवा

एकोहिवास्तवो द्वौवाचतानः पंचवाहजाः षड्वत्सल्लोकोवैशा शतानवदशापिवा सतेल्लान
 क्तान्नीसत्योदयमुपास्यतः मृगचर्मसमास्यायएवातन्मुखं प्रजेत ६३ वादिनोः संनिधौ सान्नीया
 यं नीयो नयानयो शास्त्रास्तत्राशिरसि पात्रिका वंधये दुर्ध्वः ६४ तत्र श्लोकः पितरः संनिधीयन्ते पुत्रे
 शास्त्रांति त्वमागते तानपिष्यति किं त्वास्मान्निमधः पातपिष्यति ६५ ब्रूहि सान्निध्यात्तं लवंतो पितरस्तप
 त्ववाक्यप्रशादं नस्व ६६ यो नृपतं त्वमो ६७ बंधुनाशोधमेनशकीर्तिनाशो धनं नयः अन्ते नम
 पंत्येते मृतस्य त्याज्याप ६८ मासि मासि नजः त्रीणां शनवते यदि शोणितं प्रिवर्ति पितरस्तस्यः
 सान्निध्यात्तं वदेत् ६९ सपंहति कुः नंहंति हंति युताप पुनरुक्तं त्वोर्ध्वपितरं हंतयः सान्निध्यात्तं वदेत्
 ७० अथ द्वापर सतेल्लानमावर्ष्य पर्वत समये शुचिः कुर्वीत सर्वदिव्यानि देवब्राह्मणस
 निधौ ७१ तत्र पत्रिका श्लोकः एते हि भगवन्धर्मदिव्यसत्तमाविश संहितो लोकपाले श्यवस्त
 दिपम उद्भूतः ७२ आदिपर्वनीलान्धो वद्यो भामिना यो हृदयपसश्च अहस्वनात्रिश्च ७३

महासत्ता दृष्ट संयोगे १०.५

मोविजानीषेनविदुर्पे निमानवाः धर्माधर्मौविनिनेतुं यत्त्वं सृष्टः स्वपंमुवा दृडे जलत्वं सर्व
भूतानोसाजीस्योः पुन्यपापयोः अस्मिन्दित्रेयथापुनः त्वमसात्रातुमर्हसि दृवादिनोवंशासंलजे
जलमध्येविमज्जतेः विनतिश्च योवापो जलं तस्य विनिदिशते ८६ अथ वटसर्पविषम विधत्ता
सकलापद्योशेष नागफणापाने द्वितीयरूपशेषस्य सर्पसंयमतेभुवि ८७ अतोमुत्तरसंयंते यडा
वेनूषेनमासह जीर्णतरुपशेषत्वाकमेस्मिन्त्वस्थिरोभव ८८ त्वमजतकुलोभूत हन
मणोप्रात धनीधनीविवाहाकुसुसर्पवितं ८९ इतिगण्यात अस्मिन्मेकनान्ति वि
आनये धत्तुमुदिशो अरुहं तत्कचदृष्टा जयंतस्म विनिदिशते ९० अथलोहदीपम त्व
मग्नेसर्वभूतानांमंतश्च संपावत सान्तिपुरापपापाजा ९१ इति संपंकेन समेधावगातिः
सर्वभूतानांजीवितोपम तेषां सत्पास्तपुत्रयेतोव संशयंस्तुमर्हसि ९२ इतिपंचासत्पल्लं
ज्यलितानि सप्तपुन अश्वस्थ सप्तपुत्राणि दधिभक्तपुतानि च ९३ पत्रातोप्रथमदद्यात्तेशा

श्री. शा.
६

३१

अथ धनवृद्धिः धनशोभाहवीवृद्धिः पंचाक्षेत्रिगुणाभवेत् षड्भावे चतुष्कंचरतहृद्वचने
भितं ११४ दासदासीपशुनावृद्धिः स्यात्तत्तत्क्रमात् छागमेवोपनाहोचप्रसद्वेकसंख्य
या ११५ अथ जपपत्रमनिरागोतिपिशिरादिव्योदिव्यस्थानं नगच्छति तत्र देयं सभासम्भिर्जय
पत्रं द्वितीयके ११६ जपपत्रं दिशेत्तस्मै यस्मिन्वा नृपतिर्दिशेत् एजादब्दः कृदब्दोपा नास्ति
पेजरा योविधिः ११७ दिव्यं ज्येष्ठे विद्यमाने कनिष्ठः क्षापिनादिति सान्तिविद्यमाने चादि
धनाहतिवादिनः ११८ उन्मूलयति योवादी सान्तिराध्वन्तभाषिणः तं दिव्यं प्रदातव्यं
आकार्यं विचारसा ११९ अथ दिव्यावस्था सत्यं यवधिकर्तव्यं विप्रपादो यतस्मि तं दे
यं दिव्यं वपुर्वर्द्धं दशोर्द्धलो हृदिव्यकं १२० शतपुत्रं शिरः कुर्यात्तापि दिव्यं सहस्रिकं तद्द्विजनादि
व्यं येषां कालं प्रकीर्तितं १२१ कृते दीपं चोत्तमं लंकं त्रेताया पादन्पुनकं द्वापरे तु तद्वर्द्धं स्या
त्पादमेकं लोपुगे १२२ स्यात्वेन द्विप्रदं चैवं यद्यपि स्वपमाज्जितं असंभयं सुतान्तर्क

स्म ५

राम
६

सर्वस्वहनलोचनोवास्त्रास्यवर्धेपिच अससमाधोतत्र सपथेनातिपातकं १०५ अथतु
दिव्यं ॐ कन्याकुं धातुं कावति गतिं सिवावति वीरके मुखे जापयने मुखे वाटलोह आ वेके जाले सर्व
जाने को जाने वन्दना जाने आदिना धसस्य स्फुट जाजभन व फट भन व दोहाइ भन व फट दोहाइ ईश्वरने
दोहाइ पापतीके तंडुल प्राण रूपो सिद्धिवा कनशरी नेज सत्य जा नाति लो कानो कुजसत्यं मुखे
मम १०६ ऊर्ध्वे च शंखपाणिनां गोती नोत्तम प्रम न्नी रुधा गतिभो भूत्वा सुखिने धातु तंडुल १०
कस्तुरी तन्व नि यो सो नन्तमि श्रुतं दुर्लभं धनीव पराणी रपास्त्रे भंगो न गति व दिधः १०७
अथ तापी दिव्यं तावपात्रे धृतं गव्यं विशाखाश्च पल्लोदशैत स्वरोमाख्यं निपेतामिधमे
दन्ति समततः १०८ धृतं त्वं पन्नं प्रसप विभ्रं पापनाशनं अतस्ते दहमे गात्रं सत्ये व भवशीत ११०
त्वं हे ममाधने लोसिं लोकानां च हिताय च पापे दह ममी गात्राणि सत्ये शीत त्वं तां व्रज १११ आ
इला वास सा शीघ्रं तस्मिन् प्रवृण्वते द्वितीयादि वने प्रात इष्टं सुविचन्द्रोः ११२ दग्ध
हस्तं भवे भृगुश्चाप्र दग्धे जयो भवेत् तापी दिव्यामिदं दद्यात् दिव्यं मे भवे भयं क ११३

गार
७

ॐ धी

ॐ ऐं ॐ नमो भगवते विष्णु माय ॐ यं ॐ नमो भगवते राम नाय ॐ मं ॐ नमो भगवते
श्री धनाय ॐ र्जे ॐ नमो भगवते हृषीकेश नाय ॐ देव ॐ नमो भगवते पद्म नाय ॐ
ॐ वं ॐ नमो भगवते रामोदनाय ॐ स्प ॐ नमो भगवते संकर नाय ॐ नमो भगवते
वासुदेवाय ॐ मं ॐ नमो भगवते प्रद्युम्नाय ॐ हिं ॐ नमो भगवते अनिरुद्धाय ॐ धि
ॐ नमो भगवते पुण्डरीक नाय ॐ वो ॐ नमो भगवते अर्जुनाय ॐ वा ॐ नमो भग
वते सानासिनाय ॐ नः ॐ नमो भगवते जनार्दनाय ॐ प्र ॐ नमो भगवते अशुताय
ॐ चो ॐ नमो भगवते पेद्याय ॐ दं ॐ नमो भगवते पात ॐ नमो भगवते हृन्नाय ॐ वं
ॐ नमो भगवते श्री नाम चन्द्राय नमः ॐ नमः ॐ ॐ सच्चर १८ ५० ॐ

राम
१

जीज्यमाना पः फलानि भवन्ति ब्राह्मणहत्यायाः पुत्रो भवति सुना पानात्सुतो भवति सुवर्णात्ते
 पाकुत त्व्यगमना दभस्त भन्तरा दाम्या गणा दमो जभोजनसंगात्ते ययानात्सुतो भवति
 सर्वतीर्षहातो भवति सर्ववेदेषु स्नातो भवति सर्वक्रतुपञ्चा भवति श्रीब्रह्मवाची सुव्रतकात्री
 भवति सहस्रलक्षगापत्र्या जयमाना पः फलानि भवन्ति अष्टौ ब्राह्मणनना हापत्वा ब्रह्म
 लोके महीपते इति गापत्री रुद्रपं सप्तर्षिम् ॐ ह्रीं क्लीं कुं गापत्रये स्वः गापत्र्या स्वे तन्ये इ
 ह स्वे तन्ये इति गापत्री वेतन्य मंत्रः इति पूर्ववत्तु विंशति मंत्रं जपेत् ॐ दोम्यसा से वनापि ॐ
 पादचोत्रनः पोपोधि मधीस्व वदे गो भपे सानेर्वत्तु विसर्ज ॐ इति अनेन मंत्रेण अष्टोदश
 वानं जपेत् ॐ तत् ॐ नमो भगवते केशवा ॐ स ॐ नमो भगवते जानाएणा पमं वि ॐ नमो
 गवते नाधवाप ॐ तु ॐ नमो भगवते गोविंदाय ॐ वं ॐ नमो भगवते विल्व ॐ नमो भगवते

मधुसूदनपः ॥

न्न दानं न च विक्रयः १२३ अन्नं डान्महिषी धेनुर्दा शोदाशोतश्चेव च बलापहन्ते एस्पदे
 यंताम्रं पल इयं १२४ पपयतो ब्रुवतो हानिर्धनस्य दशवार्षिकी पत्रेण भुज्जमाना पोभर्मिर्धेश
 निवार्षिकी १२५ इति श्रीन्यायप्रशास्त्रसम्प्राणः ॐ शुभमस्तु सन्वत् १८५५ आषाढशुक्ल
 पौर्णमास्या सुनेज्यवासनेन नारायणमन्त्रेण लिखितं मिदं शास्त्रं विदितव्यं सा नमो मे ॐ

9